

1997

'THE BUS GOES BOOM BOOM, BABY'

comics als vensters op de wereld

De titel alleen is al prachtig: 'I was in love with a French raver for 6 months - without any results!'. En na de openingszinnen was ik helemaal gewonnen voor Sheedy's korte comic: "He was a constantly stoned ex-junkie raver. But he was not a victim. I could see his good points in his bee-oo-tee-ful eyes. He lived in a squalid squat with a bunch of lowlifes, but he always smelt so good, good, GOOD, GOOD, GOOD!" Literatuur?

Op vrijdag 6 juni wandelde ik door de snikhete binnenstad naar Galerie Slaphanger, tegenwoordig gehuisvest aan de Rosenermanzstraat 67. Aan het Grote Visserijplein vierden Turken aan lange tafels de komst van de zomer; groepen jongens voetbalden in de straten en maakten zich ras uit de voeten toen een raam op twee hoog werd ingetrapt; een paar skateboarders zaten uit te puffen voor een winkel waaruit een soort post-King-Crimson-retro-rockband schalde.

Het was zo'n twee jaar geleden dat ik me voor het laatst in Slaphanger had vertoond. Ik kocht Martin S. Past's boek annex cd *In The Balkan Of The Mind*, en een tape van Medusa Machine - met Carola van Het Lachende Varken op drums. De groep was uitgeroepen tot 'band van de maand' en een beeldend kunstenaar had ze met een werkstuk vereerd: een kruising tussen een gitaarhals en een sjamaanachtige totem.

Voor de gelegenheid was de winkel nu ingericht als expositieruimte, met posters aan alle wanden, ontworpen door de Amerikaanse tekenaar Marc Dancy. Het ging vooral om *gig*posters van allerlei rockbands - ik kende slechts die van de Sonic Youth Tour uit 1993. Alhoewel de ontwerper beslist over een eigen stijl beschikt, was ik niet echt onder de indruk van zijn posters. Behalve posterontwerper is Dancy tevens comics-tekenaar en illustreert hij fanzines en andere kleine bladen. Hij was zelf aanwezig en babbelde met iedereen die zin had in een gesprek. Ondertussen wisselden retrorock, metal en techno elkaar in de speakers gestaag af. Niet gespeeld op een CD-recorder, maar op een ouderwetse platenspeler, prominent opgesteld in de hoek van de winkel. Slaphanger verkoopt behalve comics uit binnen- en buitenland tevens CD's, LP's, t-shirts, cassettes en (fan)zines, maar ook bladen als *Ravage* en *Mba-Kajere*.

Je kan geen galerie in Rotterdam vinden die zo sfeervol is als Slaphanger. Het publiek dat ik aantrof, vooral twintigers, was heterogeen en goedgehumt. Er waren mensen uit allerlei scenes; muzikieliefhebbers, bladenfreaks, beeldend kunstenaars, skaters, activisten, enzovoorts. Allen waren ze hier bijeen voor de comics en Marc Dancy - comics als *cross overs*. Een echte winkel kan je Slaphanger ook niet noemen. Op de grond zaten mensen te kletsen, strips te lezen, en als je wilde afrekenen vroeg de shopkeepster: "O ga je al?" In de keuken kan je blikjes fris of bier uit de koelkast halen - middels een briefje wordt gevraagd een piek achter te laten op het schoteltje. Op het podium zong een skatepunker liedjes van Elvis Presley.

Inmiddels had ik Donna ontmoet, een Rotterdamse stripfanaat, en raakte met haar in gesprek. Donna is een zevenentwintig jarige Zuid-Afrikaanse die vijf jaar geleden naar Nederland verhuisde. Ze studeerde Engelse literatuur en sociologie en sympathiseert

met het anarchisme en de vrouwenbeweging. Momenteel woont ze in het Poortgebouw, heeft ze gekozen voor de verpleging en schrijft ze zo nu en dan voor de vrouwenzine *Lillith*. Comics zijn haar grote liefde omdat hier, zoals ze zegt, ideeën, creativiteit, passie en de actualiteit van het dagelijks leven samenkomen.

Donna: *"Toen ik net in Nederland woonde heb ik bijna alle strips uit de centrale bibliotheek gelezen. Het was een soort vrije tijdsbesteding en eigenlijk ook wel een vluchtgedrag. In deze periode raakte ik bekend met het werk van Enki Bilal. Ik vond zijn stijl en zijn verhalen geweldig. Ik wou daar veel meer van, maar kon in de strip-scene niets vinden. Toen ik een keer Lambiek in Amsterdam bezocht stuitte ik op de underground-comix van uitgevers als Fantagraphics, Drawn & Quarterly en Slave Labor. Hier had ik niet alleen veel meer keuze, de comix waren bovendien veel goedkoper. Ik was meteen 'hooked'. De reden dat ik meer van comix dan van strips ben gaan houden is het feit dat ze persoonlijke verhalen bieden - de comix die door vrouwen worden gemaakt spreken me het meest aan".*

Een belangrijk issue in comics-kringen is het vraagstuk van de censuur - vooral in de Verenigde Staten. Alhoewel op de bladenmarkt veel mogelijk lijkt, valt de politie comics-winkels met grote regelmaat lastig, worden zaken gesloten, en worden comics die de 'openbare zedelijkheid' zouden bedreigen in beslag genomen. Nog altijd bestaat er in de bladen veel aandacht voor de strafzaak tegen Mike Diana en diens comics *Hard Boiled*.

Donna is ook fel tegen censuur gekant. *"Maar dat wil niet zeggen dat ik alles even tof vind. Zo heb ik veel nagedacht over de zaak tegen Mike Diana. Ik vind dat hij niet vervolgd moet worden, maar toch vind ik dat hij te ver ging in zijn comics. Dat moet je toch ten minste hardop kunnen zeggen. Er zaten zulke heavy dingen bij - zoals die gewraakte comic waarin een gozer klaarkomt in een onthoofd babietje. Dan denk ik toch: walgelijk. Zulke kwesties stemmen je wel tot nadenken."* Ter illustratie haalde ze er even een aflevering van *Hard Boiled* bij. Maar deze aflevering bood geen voer voor discussies over censuur.

Andere aandachtspunten liggen in de overgang van comics naar tekenfilms. Sommige succes-comics worden in Japan naar animatiefilms overgezet om te kunnen voldoen aan de vraag van vele kabelstations die tekenfilms en cartoons uitzenden. Dit gebeurde ook met de sensitieve superman *The Tick*, wiens maker Ben Edlundt een filmcontract van het schatrijke Fox-TV in de wacht sleepte. Na enkele afleveringen kwam *The Tick* al in aanvaring met de censuurcommissie van Fox. Een aflevering was volledig opgebouwd rond een Unabomber-figuur. *"Volstrekt onaanvaardbaar"*, oordeelde de staf in een intern memorandum (gepubliceerd in *Harper's Magazine* #maart 1997). Aanslagen, explosies, ongelukken en verwondingen werden alle uit het script geschrapt. Bovendien werd ook de tekst gecorrigeerd. Bij teksten als: *"There's a bomb on the bus. So I say the bus goes boom, baby"* werd door de commissie opgemerkt: *"This will not be acceptable for the villain to say"*.

Ook Donna meent dat je niet in de teksten moet snijden, omdat de taal juist het eigen karakter van de comics stimuleert. Inmiddels had ze al zoveel comics uit de rekken gehaald dat de plaatjes en titels me voor de ogen gingen duizelen. Om nog een voorbeeld van specifieke teksten te laten zien, bladerde ze door *Bitchy Bitch* en - *Naughty Bits*, beide getekend en geschreven door Roberta Gregory. Een van de

karakters is Bitchy Bitch - deze dame behoeft geen nadere uitleg, haar naam zegt immers genoeg. De teksten zijn inderdaad hilarisch. Wat te denken van deze: "Shit! I must've started my PERIOD. My panties are all damp. Shit! Better see to it before everything soaks THROUGH!!!Shit! Now I'll probably get a YEAST INFECTION from sitting around in these damp PANTIES all day..."

Bitchy Bitch is bitchie maar leuk, en eigenlijk vind ik haar ook wel aandoenlijk. Ik besloot deze mee naar huis te nemen. Ook nam ik *Purity Plot* (#10) mee, geschreven en getekend door Julie Doucet. Deze comic bevat prachtige en gedetailleerde plaatjes van het verwarde, alledaagse leven in een metropool. Bovendien heb ik nooit eerder zulke mooie en strakke zwart-wit-contouren gezien. Ten slotte steek ik ook de mini-comic *Fishead's Tea House* - van Carolyn Ridsdale - in mijn tas. Beide laatste comics hebben eveneens een autobiografisch karakter. Wat is toch de fascinatie van de autobiografische strip?

Een tijdje terug vond ik bij CD-winkel Plato in Rotterdam de strip van de Groningse tekenares, schrijfster, fotografe en drumster Barbara Stok (geboren in 1970). Haar strip, getiteld *Barabaraal*, lag daar te koop. Alhoewel ik al eerder strips van Barabara was tegengekomen - in onder meer het stripblad *Zozolala* en het muziekblad *Opscene* - had ik *Barabaraal* niet eerder gezien. Bovendien was bij #2 een single gevoegd van de Melvins - live opgenomen in Vera te Groningen. Voor mij als Melvins-fan een voltreffer. *Barabaraal* is een autobiografische strip naar Amerikaans voorbeeld en #2 verhaalt over avonturen met jongens, overpeinzingen over sex en orgasmes, over muziek en concerten, eigenlijk over alles. Ik vind *Barabaraal* heerlijk getekend; Barbara heeft een vlotte stijl en haar plaatjes worden zeer afwisselend ingevuld - soms gedetailleerd, soms sober. Ook biedt ze - eveneens naar Amerikaans voorbeeld - een uitvoerige brievenrubriek, waarin ik een brief van Donna vond. Dus stuurde ook ik Barabara een brief. Een mooie gelegenheid om te vragen wat comics voor haar betekenen en wat haar motieven zijn om een autobiografische strip uit te geven.

Barbara: "Ik raakte pas echt geïnteresseerd in strips, toen ik het autobiografische werk van Robert Crumb leerde kennen. Dat vond ik fantastisch. Vervolgens ben ik me gaan verdiepen in meer Amerikaanse "underground"-comics. Die zijn heel moeilijk in Nederland te krijgen, dus bestel ik al mijn stripboeken rechtstreeks bij de uitgeverijen. Over het algemeen denken mensen dat stripboeken voor kinderen, jongetjes en nerdachtige mannen zijn. De meeste mensen hebben helemaal geen idee watvoor geweldige strips er allemaal voor volwassenen bestaan. Sommige stripverhalen zijn pure literatuur. Maar langzaam begint de comic ook in Nederland een ander publiek te krijgen. In de Verenigde Staten horen 'alternatieve' muziek en comics veel meer bij elkaar. Ook hier beginnen muzikliefhebbers de weg naar de stripwinkel te ontdekken, omdat ze een keer "Hate" van Peter Bagge hebben gelezen en er achter zijn gekomen dat dat soort strips geen ene jota te maken hebben met Kuifje en Donald Duck. Ze ontdekken dat er strips bestaan waarin je de sfeer van de donkere concertzaaltjes kunt proeven. Strips die duidelijk zijn gemaakt door tekenaars die niet de hele dag wereldvreemd achter hun werktafel zitten, maar die zich ook wel eens lekker klemzuipen in de kroeg. Mijn favoriete tekenaars zijn Joe Matt, Aline Kominsky-Crumb, Peter Bagge en Julie Doucet".

Aan de *Hate*-comics van Peter Bagge bewaar ook ik goede herinneringen. Zo biedt 'The Enigma That Is George Cecil Hamilton The Third' (in: *Hate* #3 1990) een unieke

schets van een nieuwe generatie jonge autodidacten die zich vooral bezig houdt met het doorspitten van onafhankelijke zines, tijdschriften en boeken. Zo ook de 'nerd' George: "George is your typical self-styled scholar with little academic training. Instead of sticking with text books or other more objective (i.e.: boring) sources, he gets most of his information from various alternative publications and bitter rant tracts that help confirm his beliefs in just about any conspiracy theory that you can think of". Bagge toont zich afkerig van iedere vorm van heldenverering en in zijn verhalen gaat iedereen vroeg of laat wel op zijn of haar bek. Ook van persiflages op de heldencultuur is Bagge geen liefhebber. Zo veroordeelde hij Shannon Wheeler's *Too Much Coffee Man* (een comic waarvan ik overigens wel een liefhebber ben). Hij schreef Shannon: "I have such bias against Super Heroes that it extends to parodies of them as well. But that's my problem, and if you're into it then do what you must".

In 'Guys, Gals, Gays...and Buddy Bradley' (in *Hate: #5* 1991) ontmoeten we de weirdo Steve, een soort Bob Black die thuis een immense verzameling zines heeft - opgebouwd sinds de jaren vijftig. Buddy & Leonard grasduinen verkikkerd in zijn collectie, maar Steve irriteert zich aan hun gebrek aan politiek bewustzijn. Als Steve over de Golf Oorlog begint merkt Buddy van achter een comic op: "I had no intention of either fighting or protesting...I simply drank more beer and read more comic books...that was my response to the Gulf Crisis".

Het maken van een strip of comic biedt nauwelijks perspectief zonder een grondige *Do It Yourself*-ideologie. Zeker in Nederland. Alles rondom *Barbaraal* (oplage: 500) wordt door de maakster zelf verzorgd: verhalen bedenken, het scenario schrijven, tekenen, lay-outen, de strips kopiëren, nieten, vouwen, plakken, knippen, persberichten rondsturen, brieven beantwoorden enzovoorts. De verspreiding wordt gedaan door uitgeverij Het Raadsel (Amsterdam/Antwerpen). Aanvankelijk hield Barbara de distributie ook in eigen hand, maar daar bleek geen beginnen aan - ze kwam niet meer aan de tekentafel toe: "*Het uitbrengen van een blad kost je handenvol tijd. Al met al ben ik met die hele strip fulltime bezig, ik financier alles zelf en maak vrijwel nul komma nul winst. Mijn motivatie is puur mijn eigen enthousiasme. Je moet gewoon veel zelfdiscipline hebben en zoveel mogelijk tijd besteden aan tekenen. Het bedenken van de verhalen gaat automatisch - ik heb nog een hele stapel ideeën liggen waarmee ik nog wel tien jaar zoet ben als ik in hetzelfde tempo blijf tekenen*".

Lag het aan Donna's rondleiding of zijn er vandaag werkelijk zoveel vrouwelijke striptekenaars? Barbara: "*Vrouwelijke striptekenaars zijn schaars, maar daar begint nu langzamerhand verandering in te komen. Persoonlijk boeit me die hele discussie niet zo, zolang mijn werk maar niet anders wordt beoordeeld dan dat van mannelijke tekenaars, en zolang er maar niet steeds de nadruk op wordt gelegd dat ik vrouw ben*". Ook de meer op tekst gerichte autobiografische zines of perzines ("*personal zines*") maken een snelle ontwikkeling door - en ze worden gemaakt door mannen en vrouwen. *Waarom, vroeg ik mezelf af, is het autobiografische vandaag zo belangrijk? Barbara: "Daar kan ik geen algemene uitspraken over doen, omdat ik niet voor anderen kan spreken. Wat mezelf betreft: ik zal wel een enigszins egocentrisch persoon zijn, en er zal ook wel ergens een exhibitionistisch trekje in me zitten. Anders zou ik natuurlijk nooit mijn hele prive-leven zomaar openbaar maken!"*

Naast het autobiografische karakter heeft *Barbaraal* ook een kritische uitstraling. De wereld wordt niet geconsumeerd zoals die wordt aangeboden. Normen en waarden

worden genuanceerd en de alles doordringende commercie wordt voortdurend gehegeld. Barbara: *"Zonder moralistisch te worden probeer ik met mijn verhalen mijn kijk op de wereld over te brengen. In het hoofdverhaal van Barabaraal 2 schemert bijvoorbeeld subtiel door hoe ik bepaalde heersende normen probeer te relativeren. Poepen is vies, eten is lekker, over orgasmes praat je niet. Waarom is dat zo en niet anders? Ik heb het idee dat er wereldwijd een grote groep mensen is met een gemeenschappelijke kritische kijk op de maatschappij en het leven, en die daaruit voortvloeiend een min of meer gemeenschappelijke smaak hebben wat betreft films, boeken, muziek, tijdschriften en ook stripboeken. Ze houden niet van commerciële massaproductie, maar van kwalitatieve producties, gemaakt uit passie in plaats van voor het geld. Ik denk dat je in veel alternatieve films en muziek net zoveel kritiek kunt vinden op onze maatschappij als in stripboeken. In het muziekwereldje voel ik me trouwens nog meer thuis dan in de stripwereld. Ik speel zelf drums in de band Txotxo en ga regelmatig naar concerten. Tegenwoordig luister ik ook veel naar techno, drum 'n bass, digital hardcore en allerlei nummers in het schemergebied tussen dance en noise"*.

Een dag nadat ik Barabara's brief ontving vertoefde ik in Amsterdam alwaar een andere stripliefhebber - Martin, van Atheneum - een boek in mijn handen duwde waaraan hij veel plezier had beleefd: *Old Cake Comix. Comics by Women*, samengesteld door Maaïke Hartjes. In deze bundel zijn ruim dertig vrouwelijke tekenaars uit binnen en buitenland vertegenwoordigd, waaronder bekende namen als Lian Ong, Jose Vonk, Roberta Gregory, Carolyn Ridsdale en Barbara Stok, maar nog veel meer mij onbekende talenten. De variatie aan stijlen is enorm, hetgeen het boek meer dan de moeite waard maakt (ten minste dat vond ik; Donna is minder enthousiast en hekelt de slechte Engelse vertalingen). Bijzonder leuk vond ik de 'Little Diaries' van Maaïke en Bitchy Bitch's hersenkronkels over het feminisme. Ook de jongen in Barbara's 'A Night of Bad Sex' werkte op mijn lachspieren. Een heerlijk vondst vond ik Lee Kennedy's persiflage op het communisme, getiteld 'China Girl Huge Breast Triumph'. En Ilah's strip 'Cordelra' vond ik vergelijkbaar met de onzekerheden en misverstanden die Harold Pinter altijd zo treffend op het toneel wist te zetten. Met Sheedy's 'I Was in Love with a French Raver' opende ik dit artikel. De bundel *Old Cake Comix* is gepubliceerd in het Engels - net zoals de zines staan ook de comics in Nederland nog in de kinderschoenen.

Ik besloot Galerie Slaphanger vaker te bezoeken. Terwijl ik met Donna door strips bladerde, wisselde Kees van muziekcentrum Dodorama adressen uit, en discussieerde Marc Dancy met enkele bezoekers over censuur. Ook ga ik binnenkort eten in het restaurant van het Poortgebouw, luister ik naar gloednieuwe live-opnames van de Melvins, en ben ik opnieuw gedoken in oude jaargangen van *De Vrije Balloen*. Waar comics niet allemaal goed voor zijn.

bronnen:

- * Peter Bagge, *Hate* (#3 1990/#5 1991), Fantagraphics Books, 7563 Lake City Way, NE Seattle, WA 98115, USA - fl. 5,65;
- * Julie Doucet, *Purity Plotte* (#10 1996), Drawn & Quarterly Publications, POBox 48056, Montreal, Quebec, Canada H2V458 - fl. 9,10;
- * Galerie Slaphanger, Rosenermanzstraat 67, 3026 TV Rotterdam (010-4769153). Openingstijden: di-vr. 13.00-17.30 - za. 13.30-16.30;

- * Roberta Gregory, *Naughty Bits* (#11 1994), Fantagraphics Books, 7563 Lake City Way NE, Seattle, WA 98115, USA - fl. 6,90;
- * Gary Groth, A Dream of Perfect Reception. The Movies of Tarantino, in: *The Baffler* (#8 1996), POBox 378293, Chicago Ill. 60637, USA;
- * Maaïke Hartjes, *Old Cake Comix. Comics by Women* (Oog & Blik Amsterdam/Het Raadsel Amsterdam/Antwerpen 1997) isbn. 90-73221-56-0, fl. 14,95;
- * *Lilith* (#12 1997), door en voor vrouwen, gemaakt in Groningen en Rotterdam. #12 bevat nieuwe publikaties op het gebied van vrouwenliteratuur en -comix; Donna's column 'Sexisme is niet het probleem'; kanttekeningen bij Malou van Hintum; en Sascha Esseboom over de geheimen van de genotsorganen. Postbus 2107, 9704 CC Groningen. Fl. 2,-;
- * *Pork or Chicken?* (#17 1997), bevat onder anderen Gary Groth's kritiek op Tarantino en de perikelen rond *The Tick* & Fox-TV, p/a Vredenoordlaan 10a, 3061 RL Rotterdam;
- * Carolyn Ridsdale, *Fishead's Tea-House*, Microzine/Slab-O-Concrete 1994, POBox 148, Hove, BN33DQ, England, UK - fl. 1,50;
- * Barbara Stok, *Barbaraal* (#2 1997), Postbus 1012, 9701 BA Groningen - fl. 15,- inclusief Melvins-single. Met *Barbaraal* en haar band Txotxo staat Barbara op 12-13 september 1997 op het Crossing Border Festival te Den Haag. Ook verschijnen strips en foto's in het muziekblad *Opscene*, de Duitse undergroundzine *Tell* en zijn er Engelstalige bundels in voorbereiding.
- * Shannon Wheeler, *Too Much Coffee Man* (#3 1994), Adhesive Comics, POBox 5372, Austin, Texas, 78763-5372, USA - fl. 5,65.